

Почитането на Божията майка

Автор прот. Александър Шмеман, превод: Радостина Ангелова | 01.12.2009

Убеден съм, че не само вярващите, но и онези, които не вярват знаят какво огромно и съвсем специално място заема в живота на Църквата почитането на Мария, майката на Исус Христос. От най-древни времена църковното предание я нарича Божия майка, Богородица, Пречиста, Всесвята... А една от най-разпространените и често повтаряни църковни молитви я величае като „почестна от херувимите и без сравнение по-славна от серафимите“. В Църквата няма богослужение, почти няма молитва, в която да не се споменава нейното име.

Не може да не отбележим, че с нищо друго не е така пропито християнското изкуство – и източното, и западното – както с образа на Майката, държаща Божествения Младенец в ръце. Този образ виждаме веднага щом влезем в храма: на най-почетното място около царските двери на иконостаса. Пред него е обичайно да се вижда море от запалени свещи, а ако повдигнем поглед нагоре, често можем да открием образа на Мария, който стои в самия център, сякаш е сърцето на този свят, и надписът: „За тебе се радва, благодатна, всяка твар“.

Само в Русия съществуват над триста т. нар. чудотворни икони на Божията майка, т.е. икони, които се радват на изключителна почит. Към тях се отправя непресъхващ поток от молитви, възхвала, радост, молби за помощ, съвсем специална любов. Но в днешно време мнозина, както сега се казва, „интересуващи се“ от религия, преминали от безбожие към вяра, поставят въпроса за смисъла на почитта към Богородица – за тях този факт не е самоочевиден и дори предизвиква съмнения.

Когато става дума за Бог, за Христос, почитанието е разбираемо. Но не се ли отрежда твърде високо място на Мария, образът ѝ в народните представи не засенчва ли образа на нейния Син, не е ли преувеличена тази възхвала и любов? Тук нямам предвид невярващите, безбожниците, онези, които са се заели с развенчаване на религията. За тях целият този култ към Дева Мария е ужасно суеверие, остатък от древните религии с почитанието им към богинята майка Земя и природните сили. Затова е необходимо да се опитаме да обясним истинския смисъл на тази идваща от древността църковна прослава към онази, която, според евангелското повествование, сама за себе си изрича: „Ето, отсега ще ме облажават всички родове“ (Лук. 1:48 – б. пр.).

Казвам „нека се опитаме“, защото не е лесно да се даде подобно обяснение. В едно от църковните песнопения, посветени на Богородица, има стих: „Яко одушевленному Божию кивоту да никакоже коснется рука скверных“, което в свободен превод от църковнославянски означава: „Никоя скверна ръка да не се докосва [до нея] като одушевено Божие жилище“. Колкото по-възвишено, чисто, свято и прекрасно е онова, за което искаме да говорим, толкова по-трудно успяваме да го сторим. И струва ми се, не е възможно докрай да се изрази с думи онова, което църковното съзнание е открило, осмислило и обикнало и което – с такава радост и любов – прославя този единствен образ във всички времена.

* * *

В Новия Завет за Мария, майката на Исус Христос се споменава сравнително малко. От четиримата евангелисти само двама, Матей и Лука, разказват за раждането на Божия Син във Витлеем, а това означава – назовават Неговата майка, говорят за външните обстоятелства около това събитие и т. н. Евангелието от Марк не казва нищо за Мария. В Евангелието от Йоан тя се появява два пъти: в самото начало, в разказа за сватбата в Кана Галилейска, където ходатайства пред своя Син за организаторите на брачната трапеза, на които не достигнало виното; и в края, когат стои при Кръста с разпнатия Спасител.

В Книгата Деяния на светите апостоли, чиято първа част е посветена на живота на нововъзникналата християнска община в Йерусалим, Мария се споменава само веднъж – в първа глава, където е казано, че учениците на Христос пребивават в молитва заедно с жените и с майка Му Мария. Във всички останали новозаветни книги, в посланията на Павел и на другите апостоли за нея не се говори нищо. Именно от този факт черпят своите аргументи онези, които в почитането на Божията майка, заемащо огромно място в живота на Църквата, намират нещо като че „привнесено“ в християнството, чуждо на първоначалния му дух и учение. Такъв е вече през XVI век аргументът на протестантите, които смятат, че поклонението и почитанието, отдавани на Богородица нямат своите корени в Свещеното Писание и се окачествяват като идолопоклонство. Ето – казват те, – Църквата чества редица празници, свързани с майката на Христос: нейното Рождество, Въведението ѝ в храма, Успението ѝ. Но нито едно от тези събития не е отбелязано в Библията, в Новия

Завет и следователно всички те са човешка измислица, опетнила първоначалната чистота на християнското учение.

Тъй като този аргумент е действително сериозен, с отговора му следва да започнем нашия опит да обясним съдържанието и смисъла на почитанието на Дева Мария в Църквата и в християнството изобщо.

Най-напред ще кажа няколко думи за подхода към осмислянето на религиозните явления. Защото към тези явления съществуват и винаги са съществували два подхода. Единият може да се нарече външен, а другият – вътрешен. Най-простото определение за външния подход е изграждането му изцяло на базата на доказателства: „Докажи, че има Бог; че Христос е Бог; че в тайнството Евхаристия хлябът се пресъществува в Тяло Христово; докажи, че има задгробен живот... Докажи и ще ти повярвам. Но докато не докажеш – няма да повярвам“. Достатъчно е да се замислим върху всички тези „докажи“ и става ясно, че този подход не само не би могъл да ни доведе до същността на религиозните явления, но той не е приложим в живота по принцип, с изключение на тясната област на естествените науки.

Можем да докажем, че водата кипи при 100°. Но не можем да докажем, че Пушкин е гений. Както не е възможно да докажем нищо, което се отнася до вътрешния свят на човека, неговите радост и тъга, възторг и вяра. Нека обърнем внимание и на това, че Сам Христос не доказваше, а призоваваше хората да видят, да чуят, да проумеят онова, което не са видели, не са чули, не са проумели и дори сега – в огромното си мнозинство – не виждат, не чуват и не приемат. С други думи: колкото по-възвишени са истината, доброто и красотата, толкова по-малко те са доказуеми и толкова по-слабо е приложим към тях подходът, изграден само въз основата на доказателства.

Стигаме до втория подход – онзи, който нарекохме вътрешен. Без да си даваме сметка, ние го прилагаме в нашия реален, а не абстрактен живот. Именно чрез него живеем. Например, когато обичаме някого, откриваме в него черти и качества, които другите не забелязват. Разкрива ни се вътрешната му същност, скрита от очите на околните, но даряваща любов, близост, непосредствено знание. И вместо да броим „отвън“ колко пъти се споменава името на Божията майка в един или друг текст, нека да поставим въпроса за нейното почитание в християнството по различен начин, в съответствие с току-що посочения „вътрешен“ подход.

Ще кажа следното: ако нашата вяра в Христос не знаеше нищо за майка Му освен факта, че е съществувала, че името ѝ е Мария – дори тази проста истина би била напълно достатъчна, за да познаем в нея, да видим в образа ѝ, да открием дори в собственото ни сърце всичко, което за две хилядолетия е видяла и разпознала в образа ѝ Църквата. Казват ни: „В Свещеното Писание няма данни за раждането на Мария и за нейната смърт“. Но ако тя е съществувала, живяла – следователно се е родила и починала. И нима любовта ни към Христа, вярата ни в Него ще е равнодушна към събитието, когато е започнал животът на онази, за която е отредено да стане Негова майка? Нима, ако вярваме в божествеността на Христос и в онова, което е извършил в света, няма да насочим духовния ни поглед към жената, чрез която Той се е въплътил в човешки образ?

С други думи, именно от любовта и от знанието, дарявано само на искрено търсещите и на смирените по сърце, произтича почитта към Божията майка, любовта и благоговението към нея. И пред нас винаги е стояла само една алтернатива, само един възможен избор: елате, вкусете и решете сами дали това е измислица или мит – или е истина, живот, красота, които доказват себе си чрез своята жизненост и дълбочина.

Из „Неделни беседи“, www.shmema.ru